

D E TOEKOMST VAN DE TAALZORG

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2009/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

Schrijven over taalzorg is een heikele onderneming, al helemaal als je zelf taaladviseur bent en de opdrachtgever een cultureel blad is. Je kunt je in dat geval toch niet veroorloven te zeggen dat je het verzorgen van je taal onbelangrijk vindt? Niet dat ik dat van plan ben, maar dan moeten we het er wel over eens zijn wat we onder *taalzorg* verstaan en wie zich daar dan wel waar en wanneer mee bezig moet houden. Alleen dan kunnen we iets zinvol over de toekomst van de taalzorg zeggen.

Ik huiver steeds weer als mensen over *taalzorg* beginnen. Binnen de kortste keren valt dan ook het woord *taalverloedering*. Het is beslist geen toeval dat het woord *taalverloedering* vier keer zo vaak in Google opduikt als *taalzorg*. Kennelijk zijn er taalgebruikers — taalliefhebbers — die ervan overtuigd zijn dat het met hun taal de verkeerde kant opgaat.

Mensen die zichzelf taalliefhebbers noemen en zich met de beste bedoelingen en geestdriftig inzetten voor hun taal, houden volgens mij vaak niet van hun taal. Ze gunnen haar haar dynamiek niet, haar eigenheid, haar drang naar vereenvoudiging en vernieuwing. Vaak zien ze hun taal alleen maar als een monument dat beschermd moet worden tegen de buitenwereld en zelfs tegen haar eigen gebruikers.

Uit die houding blijkt dat zij hun taal in de eerste plaats zien als hun standaardtaal, hun cultuurtaal, hun Algemeen Nederlands. Maar een taal, het Nederlands is natuurlijk veel meer dan dat. Een taal is een continuüm: ze klinkt anders bij iedereen, in verschillende omstandigheden, over verschillende onderwerpen, door de eeuwen heen.

Het Nederlands zoals wij dat nu kennen, is het resultaat van eeuwen ontwikkeling. Niemand vindt het vreemd dat we nu niet meer *Hebban olla uogala nestas hagunnan*

RUUD HENDRICKX

werd geboren in 1964 te Tienen. Studeerde Germaanse filologie aan de K.U. Leuven.

Is sinds 1998 taaladviseur van de Vlaamse openbare radio- en televisieomroep VRT.

Adres: VRT, Kamer 1N8, B-1043 Brussel

hinase hic anda thu zeggen. Nu zeggen we *Hebben alle vogels nesten begonnen behalve ik en jij* en niemand maakt zich er druk over dat het vroeger anders was. Niemand heb ik ons moderne zinnetje het resultaat van taalverloedering horen noemen. Het mag dan ook niemand verbazen dat we over een paar honderd jaar ongetwijfeld iets anders zullen zeggen.

Een taal is een continuüm in de ruimte. Het Nederlands klinkt anders in het oosten dan in het westen van het taalgebied, anders in het zuiden dan in het noorden. Als we ook de dialecten bekijken, stopt het Nederlands zelfs niet bij de grenzen van Nederland en Vlaanderen. Sommige varianten van de taal zijn geografisch beperkt (de dialecten), andere zijn bruikbaar in het hele taalgebied (de standaardtaal).

Een taal is een continuüm in de bevolking. Jongeren gebruiken hun taal anders dan ouderen, ze gebruiken andere woorden, spreken ze misschien anders uit en spellen ze in hun chat- en sms-berichten zoals het hun uitkomt. Maar ook dezelfde persoon spreekt anders tegen zijn moeder dan tegen zijn vrienden of tegen de rechter. Hij schrijft ook anders dan hij spreekt.

Een taal is een matrix van al die facetten. Goed met een taal kunnen omgaan, is niet meer, maar ook niet minder, dan in die matrix de juiste variant te kiezen.

TAALZORGEN

Het lijkt wel een constante: taalgebruikers vinden dat hun taal bedreigd wordt, niet alleen van buitenaf maar ook door hun collega-taalgebruikers. Taal is voor hen in de eerste plaats een zorg.

Als taaladviseur van de Vlaamse openbare radio- en televisieomroep VRT krijg ik wekelijks klachten over het grote aantal Franse en Engelse leenwoorden in onze uitzendingen. Of die klachten terecht zijn, laat ik even in het midden. Zulke klachten zijn van alle tijden. Taalgebruikers maken zich al eeuwen zorgen over de invloed van andere talen op hun eigen taal. In 1569 waarschuwde de stadssecretaris van Leiden al tegen “het overmatig gebruik van uitheemse woorden in stukken die het landsbelang betreffen”. In het vooroorlogse Nederland werd gestreden tegen het Duits, in Vlaanderen tegen het Frans. Nu voelen veel taalgebruikers zich bedreigd door het Engels.

Maar veel taalgebruikers maken zich ook zorgen over hun taal omdat anderen (niet zij!) er zo slordig mee omspringen. Ruim tachtig procent van de ondervraagden in *Taalpeil*, een jaarlijks krantje van de Nederlandse Taalunie, ziet de sms-taal als een bedreiging van het Nederlands. Met name taalleraren hebben er geen goed woord voor over.

Wie taal als een continuüm ziet, hoeft zich geen zorgen over zijn taal te maken. Het Nederlands bestaat nog steeds, al klinkt het wat anders dan vroeger. Nog steeds hebben we het gevoel dat er een genormeerde standaardtaal bestaat. Die norm zal er ook altijd zijn, maar het zal niet altijd dezelfde norm zijn. Onze taal is door de eeuwen heen veranderd en zal blijven veranderen.

TAALZORG

Taalzorg wordt vaak gelijkgesteld met taalzuivering, het streven naar een bepaalde, zuivere standaard. Alleen is het niet duidelijk wat die zuivere standaard precies inhoudt, laat staan wie hem moet bepalen. De standaard lijkt voor velen iets dat volledig buiten henzelf en de taalgemeenschap staat: een zelfstandige entiteit die een eigen leven leidt. Maar is de taal niet gansch het volk?

Wikipedia omschrijft wat *taalzuivering* is: “een streven naar het gebruik van vaste taalregels, een vaste uitspraak en een woordenschat die met inachtneming van die regels en uitspraak zijn opgebouwd. Het weerstreeft regionale verschillen, die een afwijkende uitspraak veroorzaken. Evengoed bestrijdt het het gebruik van barbarismen en leenwoorden, die zondigen tegen zowel de taalregels als de uitspraak. Soms wordt ook jargon bestreden, waar het de betekenis van woorden uitholt. Vooral politiek jargon is om die reden vaak het onderwerp van taalpurisme.”

Taalzuivering heeft daarmee oog voor slechts één vakje in de matrix van taalvarianten. Het richt zich uitsluitend op de taal die in een formelere, zakelijkere context in het publieke domein gebruikt wordt. Taalzuivering heeft vooral betrekking op de correctheid van de taal.

Taalzorg is in mijn ogen ruimer. Taalzorg heeft oog voor een duidelijke en aantrekkelijke taal die afgestemd is op het publiek en rekening houdt met niet-talige factoren.

Taalzorg is kiezen voor de taalvariant die het beste past, en dat kan in sommige situaties ook dialect of tussentaal zijn.

Taalzuivering gaat doorgaans uit van emotionele argumenten. Meer dan negentig procent van de Nederlandstaligen — Vlamingen en Nederlanders — vindt volgens *Taalpeil* hun taal mooi. Ze zijn er ook bijzonder trots op. Door die emotionele band met hun taal maken taalgebruikers zich er zorgen over en wordt er bijna gepleit voor een status-quo.

Taalzorg bekijkt taal rationeler. Taal is in de eerste plaats een functioneel middel, dat zo efficiënt mogelijk ingezet moet worden. Taalzorg heeft oog voor de taal als continuüm, voor taalvariatie.

Reacties van kijkers en luisteraars op het taalgebruik van de VRT beperken zich grotendeels tot het terrein van de taalzuivering. Ze klagen over de oprukkende huig-r (alleen de tongpunt-r is echt Nederlands, meneer!), de Antwerpse klanken van presentatoren, een d/t-fout in de ondertiteling en natuurlijk het Engels.

Vrijwel nooit komen er klachten over de zinsbouw, laat staan de tekstbouw. Toch kan een tekst zonder taalfouten, uitspraakfouten en spelfouten een slechte tekst zijn. Een nieuwsbericht dat geen taalfouten bevat maar slecht opgebouwd is en geen rekening houdt met de aard van het medium (een radiobERICHT hoor je alleen maar en kun je niet herlezen), schiet zijn doel voorbij en is dus een slechte tekst.

TAALBELEID

Een taalbeleid moet zich niet bezighouden met taalzuivering alleen, maar met taalzorg in het algemeen. Taalzorg gaat uit van variatie en zal daardoor meer kans van slagen hebben dan taalzuivering, ook in het onderwijs, ook bij de gemiddelde taalgebruiker.

In *De Standaard* van 30 november 2005 kijkt Frans Debrabandere terug op vijftig jaar ABN-actie in Vlaanderen en concludeert dat onze jongelui jammer genoeg nog altijd geen Nederlands kennen. “Er wordt nog altijd moedertaalonderwijs gegeven, alsof het Nederlands inderdaad de moedertaal is van de Vlamingen. Nederlands, dat ken je toch al. Ik ben ervan overtuigd dat we betere resultaten hadden bereikt, als het Nederlands was onderwezen als een vreemde taal, met de didactische methodes van het vreemdetalenonderwijs.” De ABN-actie, schrijft hij, dwong ongewild tot tussentaal. “In 1971 wees ik er al op dat niet het dialect het Standaardnederlands bedreigt, maar het Zuid-Nederlands of ‘de kromme schooltaal’. Vandaag noemen we die kromtaal tussentaal of ‘Belgisch Nederlands’.”

Mij verbaast het niet dat dergelijke ABN-acties mislukken. Debrandere maakt deels de juiste analyse: het dialect waar zij tegen ten strijde trokken, was inderdaad niet de vijand. Maar wat zij in de plaats zetten, heeft veel meer tot de mislukking geleid. Uit het stuk van Debrabandere blijkt duidelijk dat er voor hem maar één Nederlands is:

het Standaardnederlands zoals dat in Nederland gesproken wordt. De ABN-acties zijn mislukt doordat ze bezig waren met taalzuivering en geen oog hadden voor taalvariatie en taalzorg.

Uit *Taalpeil 2005* blijkt dat Vlamingen doorgaans hun Nederlands mooier vinden dan dat van de Nederlanders. Veel Nederlanders vinden dat Vlamingen mooi Nederlands spreken, mooier dan de manier waarop zij het zelf doen. Iemand die trots is op zijn taal, zijn eigen Nederlands mooier vindt dan dat van de andere — en die andere is het daarmee eens — zo iemand kun je er toch niet van overtuigen dat zijn Nederlands minderwaardig is en dat hij dat andere Nederlands moet leren?

In het taalonderwijs en taalbeleid in Vlaanderen moet taalzorg centraal staan. Taalvariatie bestaat, ontken haar dan niet. Volgens mij is het de taak van het onderwijs niet alleen de standaardtaal te onderwijzen en die standaardtaal in alle vakken te hanteren (dat staat buiten kijf), maar ook de taalvariatie toe te lichten.

Het taalonderwijs moet ook en vooral uitleggen hoe taal functioneert. Er is fundamenteel niets tegen dialect, er is niets tegen tussentaal, er is niets tegen chattaal en sms-taal, er is niets tegen standaardtaal. Al die taalvarianten bestaan en hebben recht van bestaan, maar functioneel zijn ze niet gelijkwaardig. Het taalonderwijs moet duidelijk maken wanneer dialect bruikbaar is en waar tussentaal voor kan dienen, maar het moet er ook op wijzen dat in sommige situaties alleen de standaardtaal geschikt is. Taal is geen of-of-, maar een en-en-kwestie. We moeten niet vragen dat jongeren hun sms-taal en tussentaal opgeven — dat zullen ze toch niet doen — alleen mogen we wel eisen dat ze er standaardtaal bij nemen.

Taalzorg houdt ook in dat er niet alleen aandacht naar de correctheid van de taal gaat. Ja, het is belangrijk om louter rationele redenen dat leerlingen de grammatica en de spelling beheersen, want vooral daarop zullen ze later afgerekend worden. Een d/t-fout geldt nog steeds als een stigma. Maar leg de leerlingen ook uit dat hun taalgebruik aantrekkelijk en duidelijk moet zijn, dat hun publiek hun teksten graag moet lezen of horen, en dat het ze ook moet kunnen begrijpen. Vraag leerlingen wat ze ervan zouden vinden als de VRT voortaan het nieuws in tussentaal of dialect zou brengen.

Taalzorg heeft meer respect voor de taalgebruiker dan taalzuivering. Bij taalzuivering wordt er vaak van uitgegaan dat de taalnorm buiten de taalgebruikers ligt en dat er een controlerende of sturende instantie is die bepaalt wat goed en fout is. Taalzorg legt de norm bij de taalgebruikers zelf en geeft hun zo hun waarde als individu. Taal is voor veel mensen iets wat ze zijn: ze hebben niet alleen hun taal, ze identificeren zich ermee. Zeg dat je iemands taalgebruik afkeurt en je keurt hem af.

De meeste taaladviseurs denken nu in termen van taalzorg. Voor de adviezen op Taaladvies.net, de taaladviesbank van de Nederlandse Taalunie, worden professionele taalgebruikers die bewust met hun taal omgaan, geënquêteerd. Hun mening wordt

meegenomen in de beoordeling van de taaladviseurs. Door die werkwijze komen er soms verrassende adviezen tot stand, die soms de traditionele taalzuiveringswerken radicaal tegenspreken maar dichter aansluiten bij de levende taalnorm. De taaladviseurs die zulke adviezen schrijven, zijn geen normmakers maar normbeschrijvers en normverspreiders.

Critici zullen een taalzorgbeleid met oog voor taalvariatie een vrijheid-blijheidsaanpak noemen. Ten onrechte. Ook in een taalzorgbeleid is er plaats voor een standaardtaalnorm. De standaardtaal is nu eenmaal een van de varianten, misschien wel de belangrijkste variant, van de taal. Maar een taalzorgbeleid gaat ervan uit dat de standaardtaal mogelijk niet overal voor geschikt is. Laat jongeren sms'en en chatten in hun eigen spelling, laat hen tussentaal spreken op de speelplaats, maar in de klas, in alle lessen, wordt er standaardtaal gesproken en geschreven. Maak je niet druk als vrienden onder elkaar tussentaal spreken, maar wel als een minister zich daarmee tot het publiek richt.

TOEKOMST VAN DE TAALZORG

Een taalzorgbeleid dat taalvariatie vanzelfsprekend vindt, heeft veel kans van slagen. Het wordt immers niet van buitenaf of bovenaf aan de leden van de taalgemeenschap opgelegd, maar het groeit van onderen uit, uit die taalgemeenschap zelf. In politieke termen gesteld: een taalzorgbeleid heeft in tegenstelling tot een taalzuiveringsbeleid een groot maatschappelijk draagvlak.

De taalkwaliteit in het algemeen kan er door een taalzorgbeleid alleen maar op vooruitgaan, een taalzuiveringsbeleid heeft vaak het omgekeerde effect. Jarenlang was het taalbeleid in Vlaanderen erop gericht de Vlaming ABN te laten spreken, met als gevolg dat hij vooral aandacht heeft voor taalfouten, onzeker over zijn eigen Nederlands is en op veilig speelt.

Een taalzorgbeleid kan de Vlaming meer vertrouwen in zijn eigen taalvaardigheid geven. Uit mijn werk als taaladviseur weet ik dat Vlamingen helemaal niet zoveel fouten schrijven als ze maar hun vertrouwde manier van formuleren gebruiken en zich niet voortdurend zitten af te vragen of dit of dat woord wel mag.

Besef dat de taal van alle taalgebruikers leeft, leg uit hoe taal functioneert, heb aandacht voor de verschillende varianten van taalgebruik, dan hoeft het helemaal niet zo slecht te gaan met onze taal als sommigen wel vrezen.